

طراحی الگوی برنامه درسی با رویکرد جهانی شدن و حفظ هویت فرهنگی از منظر قرآن کریم

* کبری قاسمی

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۱/۲۹

** علاء الدین اعتماد اهری

تاریخ پذیرش: ۹۸/۳/۱۱

*** بدیع الزمان مکی آل آقا

چکیده

هدف اصلی این پژوهش طراحی الگوی برنامه درسی با رویکرد جهانی شدن و حفظ هویت فرهنگی بوده است. این پژوهش بر اساس معیار هدف کاربردی است، روش گردآوری اطلاعات کیفی می‌باشد. شیوه انتخاب نمونه‌ها هدفمند از نوع گلوله‌برفی بوده است. برای جمع آوری داده‌ها از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شد. در این پژوهش اشباع نظری در نفر یازدهم بود. روش تجزیه و تحلیل روش نظریه داده بنیاد می‌باشد. تحلیل‌ها به وسیله سه نوع کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی بوده است. در این پژوهش ۱۳ مقوله اصلی، ۲۷ مقوله فرعی و ۱۲۹ خرده مقوله برنامه درسی برای جهانی شدن و حفظ هویت فرهنگی مشخص شد و پس از روایی سنجی کلیه گویه‌ها، ۱۴ خرده مقوله در بخش ضرورت و نیاز، ۱۲ خرده مقوله در بخش اهداف، ۱۹ خرده مقوله در بخش محتوا، ۱۶ خرده مقوله در بخش روش‌های یاددهی-یادگیری، ۸ خرده مقوله در بخش نقش معلم و ... شناسایی شد و مدل ترسیمی ارائه شده مدل پارادیمی برنامه درسی رویکرد جهانی شدن و حفظ هویت فرهنگی بر اساس نظریه داده بنیاد ارائه گردید.

کلیدواژگان: جهانی سازی، نظام جهانی قرآن، الگوی برنامه درسی، نظریه داده بنیاد.

* دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران.

sh.ghasemi1393@gmail.com

ala.Etemad@gmail.com

** استادیار دانشکده علوم تربیتی و مشاوره دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، ایران.

M1aleagha@gmail.com

*** استادیار دانشکده علوم تربیتی و مشاوره دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، ایران.

نویسنده مسئول: علاء الدین اعتماد اهری

مقدمه

امروزه ساختار اجتماعی در معرض تغییرات بی‌وقفه است، گرچه افراد سعی در پایداری و ثبات دارند و جوامع، تخیل تداوم را در خود پرورش می‌دهند. ولی این امر هرگز تحقق نمی‌یابد. این خود یک حقیقت آشکار است که جوامع همواره در حال تغییر و دگرگونی هستند. تغییرات اجتماعی گرچه در تمام جوامع و ادوار اتفاق افتاده و می‌افتد اما میزان آن از جامعه‌ای تا جامعه دیگر متفاوت است. در اجتماعی این تغییرات تحت شرایط خاص ممکن است سریع ولی در اجتماع دیگر کند باشد. این تغییرات و شرایط نوین ایجاد شده از دهه واپسین قرن بیستم منجر به پدید آمدن وضعیت جدیدی شده است، با ابعاد گوناگون پیامدهای متفاوت و گاه متضاد در عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، فروپاشی نظام دوقطبی، ظهور بازبگراان جدید بین‌المللی، طرح مسائل و معضلات فراملی و ارائه ایده‌آل‌ها و اهداف و علایق مشترک در سطح جوامع داخلی و عرصه بین‌المللی، آن هم با بهره برداری از امکانات فنی، ارتباط لحظه‌ای محیط جهانی و فضای بین‌المللی را دستخوش تحولات و دگرگونی‌های ساختاری کرده است. «جهانی شدن» به عنوان پارادایم عصر حاضر می‌رود تا کلیه شئون زندگی بشر را دستخوش تغییر و تحول کند (حمیدی و سرافرازی، ۱۳۹۰: ۲۵).

گیدین (۱۹۹۴) معتقد است که جهانی شدن به معنای انتقال (زمان و مکان) می‌باشد. او بر این باور است که بخش اعظم این تحول ناشی از توان بشر در متحول ساختن وسایل ارتباطی و فعالیت از راه دور است (به نقل از جهانیان، ۱۳۸۹: ۲۱).

رابرتسون (۱۹۹۲) معتقد است مفهوم جهانی شدن تا اوایل یا شاید اواسط دهه ۱۹۸۰ اعتبار علمی چندانی نداشت و کاربرد آن از اواسط دهه هشتاد آغاز شد و از آن پس مفهوم جنبه جهانی پیدا کرد. اگرچه واژه جهانی شدن از دهه هشتاد وارد ادبیات علمی شده است، اما فرایند جهانی شدن جدید نیست. بلکه تاریخ آن به زمان نوگرایی و ظهور سرمایه داری برمی‌گردد. البته نوگرایی، این فرایند را تسریع کرده و در طی دوران معاصر موجب تشدید سطح آگاهی انسان نسبت به آن شده است. رابرتسون تمدن اروپایی را کانون اصلی و خاستگاه تحول جهانی شدن به حساب می‌آورد. اصلی‌ترین نکته

در برداشت او از جهانی شدن، مربوط به تشدید آگاهی جهانی است که پدیده نسبتاً جدیدی است (به نقل از جهانیان، ۱۳۸۹: ۱۸).

قرآن ندای توحید، وحدت انسان‌ها و کثرت‌گرایی تمدنی و زبانی را در جهان سر می‌دهد. خداوند متعال می‌فرماید:

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافَ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ﴾ (روم/ ۱۴)

«و از نشانه‌های (قدرت) او آفرینش آسمان‌ها و زمین و اختلاف زبان‌های شما و رنگ‌های شما است»

در آیات دیگری همچون:

﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا﴾ (فرقان/ ۱)

قرآن شریف دستوری آسمانی برای بر حذر داشتن همه مردم جهان از هرگونه تباهی معرفی شده است. همچنین آیات تحدی نشانه جهانی بودن قرآن است زیرا اگر کتابی برای هدایت گروهی خاص یا عصری مخصوص نازل شده باشد زبان تحدی و دعوی دعوت آن در همان محدوده نزول کتاب آسمانی خلاصه می‌شود، و حال آنکه قرآن همه جن و انس را به مبارزه فرا می‌خواند:

﴿قُلْ لئن اجتمعت الإنس والجن على أن يأتوا بمثل هذا القرآن لا يأتون بمثله﴾ (إسراء/

۸۸)

آیات زیادی از قرآن کریم به صراحت یا به صورت غیر مستقیم از جهانی شدن رسالت اسلام و محدود نبودن آن به مکان یا زمان معین سخن گفته و نگاه جهانی دین اسلام را حکایت و ترسیم کرده‌اند، و در برخی آیات تشکیل جامعه جهانی بشارت داده شده است؛

﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾ (انبیاء/ ۵۰)

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ

مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ...﴾ (نور/ ۵۵)

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ﴾ (بقره/ ۲۰۸)

﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا﴾ (آل

عمران/ ۶۴)

قرآن کریم در تبیین اوصاف خداوند متعال در نظام جهانی قرآن می‌فرماید:

﴿وَالسَّمَاءَ ذَاتَ الْبُرُوجِ وَالْيَوْمَ الْمَوْعُودِ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ﴾ (بروج/۲)

در جای دیگر می‌فرماید:

﴿يَعْلَمُ مَا يَلْجِ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ

الْغُفُورُ﴾ (سبأ/۲)

جهانی شدن و جهانی کردن معمولاً به مثابه مفاهیمی مترادف، به کار برده می‌شوند در صورتی که در معنا و در لفظ مشترک نیستند و دارای معانی کاملاً متفاوتی هستند. در روند جهانی شدن حرکت‌ها کاملاً طبیعی است و اراده خاصی خواسته‌های خود را بر جامعه جهانی و ملت‌ها تحمیل نمی‌کند. در این شرایط، نظریه‌پردازی‌ها بیش‌تر به صورت تحلیل وضعیت آینده با توجه به اخبار و اطلاعات و پیش‌بینی آینده می‌باشد. در زمینه جهانی سازی نیز قدرت‌های بزرگ برای سوق دادن جامعه جهانی به سوی اهداف از پیش طراحی شده، برنامه‌ریزی می‌کنند. به عبارت دیگر در روند جهانی سازی، کشورهای معطوف به قدرت می‌کوشند خواسته‌ها و منافع خود را بر دیگر ملت‌ها تحمیل کنند و به تثبیت رهبری خود بر آنان می‌پردازند. قدرت‌های سلطه‌گر منافع ملت‌ها را در مسلخ منافع خود قربانی می‌کنند و از فرآیندهای تسریع‌کننده جهانی شدن، برای گسترش سیطره خود بر مقدرات جامعه جهانی بهره می‌گیرند (سپهرنیا، ۱۳۹۰: ۱۲۱).

در این بین، ابعاد جهانی شدن را می‌توان در رشد تجارت جهانی و تنوع معاملات بین‌المللی، رشد تجارت پول و سرمایه، توسعه صنعت گردشگری، انتقال سریع و رو به رشد گسترش فناوری، شکل‌گیری شرکت‌های بزرگ چند ملیتی، تشدید گرایش و تمایل کشورها به عضویت در سازمان‌ها و بلوک‌های اقتصادی منطقه‌ای، مهاجرت نیروی کار در سطح بین‌المللی و گسترش ارتباطات و رسانه‌ها و فرآیندهای تبادل اطلاعات در سراسر نقاط جهان و پدید آمدن دنیای مجازی ارتباطات و اطلاعات، ادغام و تبادل شاخصه‌ها و رفتارهای فرهنگی، تغییر نگرش‌ها، ایدئولوژی‌ها، هنجارها و...، نازک‌تر شدن پوسته دولت‌ها و ایجاد پیوندهای میان مردمی جست‌وجو کرد.

به طور کلی ابعاد جهانی شدن را می‌توان در ابعادی همچون حقوق بشر، اقتصاد، سیاست، فناوری اطلاعات و ارتباطات و فرهنگ تقسیم کرد (خانیک، ۱۳۹۲: ۲۹). در

آیات بسیاری از قرآن کریم، از واژه‌های بین‌المللی (با تسامح در تعبیر) استفاده شده است. یکی از این واژه‌ها "عالمین" است که ۷۲ بار در قرآن آمده است. مانند:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾

جالب است که بر اساس گزارش قرآن، پیامبران الهی در زمانه خویش، هر کدام، بر جهانی بودن رسالت خود تأکید کرده‌اند؛ مثل:

﴿إِن اللّٰهُ اصْطَفٰى آدَمَ وَنُوْحًا وَّآلَ اِبْرٰهِيْمَ وَّآلَ عِمْرٰنَ عَلٰى الْعَالَمِيْنَ﴾

مرحوم علامه طبرسی در تفسیر آیه الحمد لله رب العالمین می‌گوید: «اهل كل قرن من كل صنف سمى». عالم مرحوم رشید رضا نیز از شیخ محمد عبده نقل می‌کند که گفته است: «ویوثر عن جدنا الامام جعفر الصادق عليه الرضوان ان المراد به الناس فقط كما يدل على هذا «تاتون الذکران من العالمین»» (مجله پیام صادق، مهر ۱۳۸۲: شماره ۴۹).

برجسته‌ترین بعد و تناقض و پیچیدگی در عرصه جهانی شدن، در بعد فرهنگ آشکار می‌شود. فرآیند جهانی شدن نه تنها نوعی همگونی و ادغام فرهنگی در پی دارد، بلکه اسباب تنوع، واگرایی و رستخیز فرهنگی و ارزش‌های جدید را فراهم می‌کند (لطفی و حیدرزاده، ۱۳۸۹: ۹). به طور کلی هرگاه ارزش‌های جدید در جامعه وارد شود و به دنبال نهادینه کردن خود باشد، تضادی میان ارزش‌های جدید و قدیم ایجاد می‌شود. بدین ترتیب زمانی که ارزش‌های جدید بتواند به مقابله با ارزش‌های قدیم بپردازد، ممکن است فرهنگ جامعه را دستخوش تحولاتی کند و در نهایت هویت فرهنگی جامعه را با چالش مواجه سازد و در صورت حل نشدن این چالش، بستری برای تبدیل آن به بحران و تهدید فراهم می‌شود. شکل‌گیری بحران هویت موجب می‌شود تا افراد نتوانند به شناسایی خود و هویت فرهنگی خود به منظور حرکت به سوی پیشرفت بپردازند. پدیده جهانی شدن از عوامل مؤثر بر این شکل از هویت است (عیوضی و هراتی، ۱۳۸۸: ۱۲۰).

به عبارت دیگر در دوره معاصر، فرآیند جهانی شدن و گسترش رسانه‌ها به چالش‌های هویت فرهنگی دامن می‌زند، یا دست کم بعد تازه‌ای به آن‌ها افزوده است (کرسول، ۲۰۱۲: ۳۹۹).

ابزارها و روش‌های فرهنگ عبارت از اموری هستند که با کمک آن‌ها می‌توان به منابع فرهنگ دست یافت و از آن منابع برای تغییر فرهنگ موجود استفاده کرد مانند حواس و نیز توانایی عقلای انسان که می‌توانند راه انسان را به منابعی مانند عقل و طبیعت فراهم کنند. قرآن کریم در موارد متعددی و به شکل‌های مختلف انسان را به تفکر و تأمل در نظام هستی و آفرینش و عبرت‌گیری دعوت کرده است و او را به احیاء و آباد کردن آن فرا خوانده است:

﴿الْمُتَرَوِّا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا ۖ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا﴾ (نوح / ۱۵-۱۶)

«آیا نمی‌دانید چگونه خداوند هفت آسمان را یکی بالای دیگری آفریده است، و ماه را در میان آسمان‌ها مایه روشنایی، و خورشید را چراغ فروزانی قرار داده است»

و این فرهنگ را ایجاد کرده که همه چیز بر اساس حق آفریده شده است (میری، ۱۳۹۳: شماره ۱۲):

﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ﴾ (انعام / ۷۳)
«اوست که آسمان‌ها و زمین را بحق آفرید»

از این رو مسأله الگوی برنامه درسی مبتنی بر جهانی شدن و هویت فرهنگی مسأله‌ای مهم در پیشروی جوامع امروزی است. چراکه به نظر می‌رسد که آموزش و پرورش و برنامه درسی در گذشته تا حد زیادی ملی و مبتنی بر هویت ملی هر کشور بود. اما امروزه به علت پدیده‌های جهانی شدن مفاهیم برنامه درسی ملی ممکن است نیاز به تغییراتی اساسی داشته باشد (گوپینانتان و ماردینا، ۲۰۱۳: ۱۸). هدف کلی پژوهشی مطالعه اکتشافی به منظور کاوش و کشف عناصر اصلی برنامه درسی جهانی شدن و حفظ هویت فرهنگی به منظور طراحی است. در راستای این هدف، اهداف جزئی شامل طراحی مدل پارادیمی جهانی شدن و حفظ هویت فرهنگی مد نظر است. نهایتاً بر اساس اهداف مذکور سؤال زیر مطرح می‌شود:

- مدل پارادیمی برنامه درسی جهانی شدن و حفظ هویت فرهنگی بر اساس طرح نظام‌مند داده بنیاد کدام است؟

پیشینه تحقیق

منصوری گرگر و همکاران (۱۳۹۵) پژوهشی تحت عنوان «ویژگی‌های برنامه درسی در عصر جهانی شدن و بین‌المللی کردن برنامه درسی» انجام داده‌اند. اگر جهانی شدن، فرآیندی در حال رخداد پنداشته شود که آگاهی در آن نقش اساسی دارد، آنگاه بازخوانی جهانی شدن و چگونگی طراحی برنامه‌های درسی برای افزایش آگاهی فراگیران درباره آن اهمیت می‌یابد. از سوی دیگر بین‌المللی کردن برنامه درسی مفهومی جدید و در حال تحول است که به ویژه از اوایل قرن بیست و یکم در ادبیات برنامه درسی مورد توجه قرار گرفته است. یافته‌ها نشان داد که بایستی میان جهانی شدن و بین‌المللی کردن برنامه‌های درسی تمایز قائل شد. یوسف زاده چوسری و مرادی (۱۳۹۵) پژوهشی تحت عنوان «نقش برنامه درسی سیاسی در پرورش هویت فرهنگی» انجام داده‌اند. تربیت فرهنگی انسان یکی از اهداف و رسالت‌های خطیر همه نظام‌های آموزشی به ویژه نظام آموزشی ایران است که انتظار می‌رود از طریق برنامه درسی سیاسی تحقق یابد. برنامه درسی سیاسی با مفاهیمی همچون عدالت اجتماعی، انتقاد، مشارکت، تعیین سرنوشت، زبان، فمینیسم، حساسیت نسبت به محیط پیرامون، احترام به خرده فرهنگ‌ها و شنیدن صدای همه فرهنگ‌ها عجین است.

این مفاهیم نقش غیر قابل انکار در پرورش هویت فرهنگی دارند. هویت فرهنگی پدیده‌ای چندوجهی و یکی از پیچیده‌ترین مفاهیم در حوزه علوم انسانی و اجتماعی است که می‌توان آن را حاصل دیالکتیک نظام ذهنی و ساختار اجتماعی و فرهنگی قلمداد نمود. نتایج نشان داد که برنامه درسی سیاسی با تأکید بر مباحثی همچون جغرافیای فرهنگی، حافظه فرهنگی، نظام سیاسی و اجتماعی، گفتمان‌های سیاسی، ساختار تعاملات مبتنی بر زبان می‌تواند در پرورش هویت فرهنگی نقش بسزایی داشته باشد. بنابراین می‌توان گفت که پرورش هویت فرهنگی مستلزم اهتمام به برنامه درسی سیاسی است.

به عنوان راهنمای مناسبی برای تحلیل برنامه درسی و به‌خصوص محتوای کتب درسی نیز استفاده شود. بقائی پور و همکاران (۱۳۹۴) پژوهشی تحت عنوان «برنامه درسی مبتنی بر هویت فرهنگی» انجام داده‌اند. در این پژوهش آمده است که برنامه

درسی مجموعه فرصت‌هایی برای یادگیری است. یکی از زمینه‌هایی که بر مفهوم یادگیری تأثیر می‌گذارد. پژوهش‌های مبتنی بر هویت فرهنگی می‌باشد چراکه یکی از ابعاد مهم تعلیم و تربیت در هر جامعه‌ای تحقق اهداف فرهنگی آن است. تربیت شهروندی که بتواند ضمن آگاهی از ارزش‌ها و میراث فرهنگی ملت خود، توانمندی لازم برای حفظ عوامل و عناصر و فرهنگ ملی را به دست آورده و همچنین بتواند به توسعه و گسترش آن نیز کمک کند، و گرنه حفظ فرهنگ ملی بدون تلاش برای افزودن بر آن به تنهایی نمی‌تواند موجبات رشد و پیشرفت جامعه را فراهم نماید. بر اساس یافته‌های بدست آمده از این پژوهش، پرداختن به مفهوم برنامه درسی، مفهوم فرهنگ، تأثیر و رابطه آن، نظرات شخصیت‌ها، تفاوت مفهوم برنامه درسی از دید دانشمندان به ارائه نظریات و رویکردهای مهم در زمینه فرهنگ و تربیت فرهنگی، ارائه چارچوب پیشنهادی برای تربیت فرهنگی (فرهنگ اسلامی - ایرانی) پرداخته شده است.

غلامی و همکاران (۱۳۹۴) پژوهشی تحت عنوان «بررسی تأثیر جهانی شدن بر آموزش و پرورش» انجام داده‌اند. بر اساس یافته‌ها و مرور مبانی نظری، پدیده جهانی شدن بسیاری از مقوله‌هایی همچون خانواده، فرهنگ، دین و سرزمین، مرزها، دولت‌ها اقتصاد و غیره را به مبارزه می‌طلبد و بسیاری از آن‌ها را مورد چالش قرار می‌دهد و به همین خاطر، همه این‌ها دوباره باید مورد تأیید و بررسی قرار گیرند.

صادقی (۱۳۹۱) پژوهشی تحت عنوان «ویژگی‌ها و ضرورت‌های تدوین برنامه درسی چندفرهنگی در ایران» انجام داده است. برنامه درسی اساساً یک سند سیاسی فرهنگی و مقوله‌ای زمینه‌مند و حساس به فرهنگ است و در صورتی اثربخش خواهد بود که عناصر تشکیل دهنده آن با ویژگی‌های فرهنگی جامعه و به تبع آن با ویژگی‌های فرهنگی یادگیرنده سازگار و متناسب باشد. در مورد ضرورت‌های فراملی و جهانی چنین برنامه‌هایی، از جمله می‌توان به رویکرد برنامه درسی چند فرهنگی و ضرورت‌های آن اشاره نمود. در مورد ضرورت‌های داخلی نیز بر الزام قوانین بالادستی و شرایط خاص سیاسی و جغرافیایی ایران اشاره خواهد شد. بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر ایده آل بر اساس رویکرد چندفرهنگی است. با توجه به اینکه این امر نیازمند بسترسازی مناسب از جمله فهم ضرورت رویکرد چندفرهنگی از سوی مسئولین ذیربط، برنامه ریزان درسی،

مدیران آموزشی، معلمان مدارس و مدرسان دانشگاه‌هاست، بدین جهت می‌توان این امر را یک راهبرد نسبتاً بلندمدت قلمداد نمود که فراهم شدن این زمینه، نیازمند صرف زمان و انرژی بیش‌تری است. هویدا و همکاران (۱۳۹۰) پژوهشی تحت عنوان نقش آموزش و پرورش در حل معضل بحران هویت عصر جهانی شدن با تأکید بر پرورش فرهنگ ایثار و شهادت انجام داده‌اند. در این نوشتار آمده است که فرایند جهانی شدن از طریق یک شبکه جهان گستر و یک حوزه عمومی مجازی ناشی از آن، فضاها و امکان‌های جدیدی برای نقد تعریف رسمی از هویت ملی و باز تعریف آن فراهم می‌آورد و قرار گرفتن در این مسیر در صورت عدم تناسب با فرهنگ خودی و ملی، به آن صدمه زده و گاه فرایند هویت‌یابی را مختل می‌سازد.

صبوری خسروشاهی (۱۳۸۹) پژوهشی تحت عنوان آموزش و پرورش در عصر جهانی شدن، چالش‌ها و راهبردهای مواجهه با آن انجام داده است. پدیده جهانی شدن از بحث برانگیزترین مسائل روز جهان به شمار می‌رود. پدیده‌ای که در تصمیم‌گیری‌ها و فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی انسان‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای داشته و مرزهای جغرافیایی را به حداقل ممکن کاهش می‌دهد، منافع مردم و کشورها را بیش از پیش به هم تنیده کرده و علاوه بر کالا و خدمات، افکار و دانش بشری را نیز آسان‌تر و بی‌حد و مرزتر از گذشته مبادله می‌کند. نتایج تحقیقات در مورد نحوه تأثیرگذاری «جهانی شدن» بر آموزش و پرورش ایران و عمده‌ترین چالش‌های احتمالی که نظام آموزش و پرورش ما در آینده با آن روبه‌رو است، نشان می‌دهد با اتخاذ راهبردهای آموزشی مطلوب و مؤثر که در مقاله مذکور به آن اشاره شده است، می‌توان بر چالش‌های پیش رو فایق آمد.

مشگی (۱۳۹۴) در رساله دکتری تخصصی خود با عنوان «طراحی الگوی توانمندسازی خانواده در برابر آسیب‌های ناشی از جهانی شدن بر اساس مؤلفه‌های فرهنگی» نشان داده که تمامی ضرایب و پارامترهای بدست آمده فرهنگ سازی دینی، هویت فرهنگی، ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی و سیاست‌های فرهنگی معنادار می‌باشند. سیدرضا عاملی (۱۳۸۰) تحقیقی با عنوان «تعامل جهانی شدن، شهروندی و دین» انجام داده است که مذهب نقش تعیین‌کننده‌ای در قوت و ضعف شهروندی یک کشور و هویت

فردی و اجتماعی آن جامعه دارد. به عبارت دیگر هنگامی که فرد خود را متعهد به دین بداند، نسبت به انجام تعهدات فردی و اجتماعی دیگر نیز متعهد می‌شود. کریمی (۱۳۹۱) به روش علم سنجی، تولیدات علمی در حوزه اسلام در سطح جهان را با استفاده از داده‌های وبگاه علوم در بازه زمانی ۱۹۷۸-۲۰۱۰ مورد مطالعه قرار داد. یافته‌های پژوهش نشان داد که در مجموع ۹۳ کشور در نگارش مدارک حوزه موضوعی اسلام در سطح جهانی نقش داشته‌اند که از این میان کشورهای ایالات متحده امریکا، انگلستان، کانادا در رتبه‌های اول تا سوم و ایران در مرتبه هفدهم قرار دارد (به نقل از خاصه، ۱۳۹۵: ۵۰).

روش پژوهش

این پژوهش بر اساس معیار هدف کاربردی است، زیرا با هدف کشف، توصیف، تبیین و گسترش دانش و همچنین اشاعه و کاربرد نتایج حاصل از پژوهش در زمینه برنامه درسی با رویکرد جهانی شدن و حفظ هویت فرهنگی از منظر قرآن به ارائه پارادیمی پرداخته می‌شود. به منظور تحقق هدف مذکور، از رهیافت کیفی استفاده شده است و با استفاده از رویکرد تفسیرگرایانه و رویکرد نظریه بنیادی به ارائه مدل مفهومی برنامه درسی با رویکرد جهانی شدن و حفظ هویت فرهنگی پرداخته می‌شود. با توجه به قلمرو موضوعی، جامعه آماری این تحقیق، اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های شهر تهران هستند که حداقل در یکی از موارد زیر فعالیت داشته‌اند: سابقه تدریس و پژوهش در زمینه برنامه درسی، اقتصاد آموزش و پرورش، جهانی شدن و هویت فرهنگی روش انتخاب نمونه‌ها از نوع نمونه گیری هدفمند با استفاده از تکنیک گلوله برفی و با توجه به شاخص اشباع نظری انجام شد. به عبارت دیگر افرادی به صورت هدفمند انتخاب شد که در رابطه با موضوع و اهداف پژوهش نمونه‌های بارز به شمار آمده و از اطلاعات ارزشمندی برخوردار بودند. نمونه گیری گلوله برفی تا مرحله اشباع نظری که به توسعه طبقه بندی‌ها بر مبنای ویژگی‌ها و ابعادشان و تنوعات و روابط ممکن‌شان با دیگر مفاهیم منجر شود، ادامه پیدا کرد. در این پژوهش اشباع نظری در نفر یازدهم بود. برای جمع آوری داده‌ها از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شد.

برای انجام مصاحبه نیمه ساختاریافته، پس از بررسی مبانی نظری و تعیین سؤالات تحقیق به تدوین و سؤالات مصاحبه اقدام شد. سپس تحلیل‌ها بوسیله سه نوع کد گذاری که توضیحات آن در ادامه آورده می‌شود، آغاز شد:

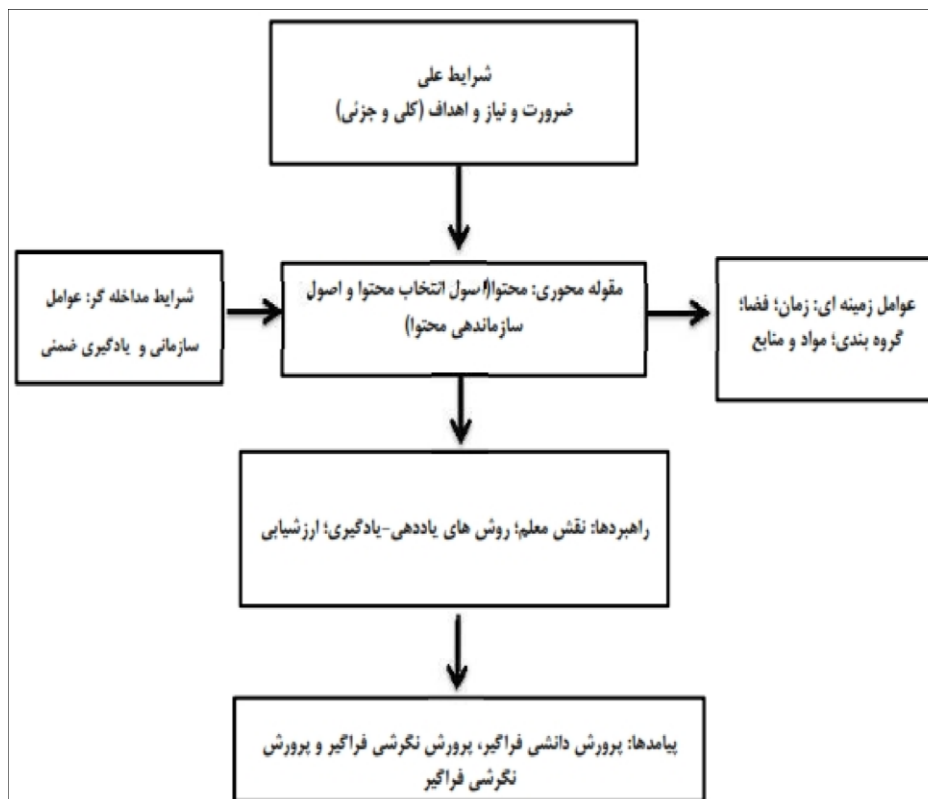
۱. کدگذاری باز: در مرحله کدگذاری باز که شامل فرایند تحلیلی شناسایی مفاهیم و ویژگی‌ها و ابعاد آن‌ها می‌باشد.

۲. کدگذاری محوری: در مرحله دوم که شامل کدگذاری محوری است، مقوله‌ها به زیرمقوله‌ها ربط داده می‌شود و بین مقوله‌ها در سطح ویژگی‌ها و ابعاد پیوند برقرار می‌گردد.

۳. کدگذاری انتخابی: مرحله سوم شامل کدگذاری گزینشی یا انتخابی است. پس از آن که اکثر داده‌ها با همه آن‌ها جمع آوری شد در کدگذاری انتخابی پژوهش‌گر به دنبال مواردی است که موضوعات را روشن ساخته و مورد مقایسه قرار می‌دهد. در مرحله کدگذاری انتخابی با دستیابی به یک نتیجه کلی از مقوله‌ها و با استفاده از مقوله‌ها و مفاهیم استخراج شده نقش فعالیت‌های اصلی و پشتیبانی در برنامه درسی با رویکرد جهانی شدن و حفظ هویت فرهنگی مشخص خواهد شد.

یافته‌ها

با توجه به آنچه که بیان شد در مرحله کدگذاری محوری، یک مقوله از مرحله کدگذاری باز را انتخاب کرده و آن را در فرایندی که در حال بررسی آن است (به عنوان پدیده مرکزی) قرار می‌دهد و سپس، دیگر مقوله‌ها را به آن ربط می‌دهد. این مقوله‌های دیگر عبارت‌اند از شرایط علی، راهبردها، زمینه، شرایط مداخله‌گر و پیامدها. این مرحله مشتمل بر ترسیم یک نمودار است که الگوی کدگذاری نامیده می‌شود (کرسول، ۲۰۱۲: ۳۹۸). بنابراین در این مرحله، یافته‌های پژوهش در قالب ابعاد الگوی کدگذاری محوری، شامل شرایط علی، مقوله محوری، راهبردها، زمینه، شرایط مداخله‌گر و پیامدها و با توجه به مقوله‌های اصلی و فرعی مربوط به هر کدام، چگونگی مدل پارادیمی برنامه درسی رویکرد جهانی شدن و حفظ هویت فرهنگی را منعکس می‌نمایند به صورت شکل زیر می‌باشد.

شکل ۱: مدل پارادیمی برنامه درسی بارویکرد جهانی شدن و حفظ هویت فرهنگی

بحث و نتیجه گیری

انعطاف پذیر شدن اهداف و تغییر اهداف مطابق با شرایط از مهم ترین تأثیراتی است که مورد نظر اکثر مصاحبه شوندگان قرار گرفت، و آن را چون فرصتی تلقی می کردند که می تواند تأثیرات مثبتی را در روند رو به رشد و توسعه هدف های برنامه درسی داشته باشد. نتایج پژوهش با مطالعات هانکوک (۲۰۱۵) و پاگلایس (۲۰۱۵) هم سو می باشد. از آنجایی که جهانی شدن با پیشرفت و توسعه فناوری ها بیش تر نمایان می شود و کشورها هر چه بیش تر به فکر توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی جوامع خویش اند، لذا جهت تولید بیش تر، بین آموزش کشورها رقابتی به وجود آمده که هر کدام جهت تولید بیش تر با در اختیار قرار دادن امکانات بیش تر به جذب نخبگان از سراسر جهان می پردازند.

با جهانی شدن و تسهیل هرچه بیش تر ارتباطات، موجب افزایش مهاجرت نخبگان شده و بنابراین کشورهای توسعه یافته با امکانات بیش تر، با جذب نخبگان و سیاست نخبه پروری به رشد و توسعه بیش تر دست یافته و کشورهای کم تر توسعه یافته با از دست دادن نیروی جوان نخبه خود روز به روز عقب مانده تر می شوند. این امر تهدیدی برای کشورهای کم تر توسعه یافته محسوب می شود. تأکید بر تکرر آموزش زبان یکی دیگر از مواردی است که به آن اشاره شده است، بدین گونه که افراد علاوه بر زبان بومی، به زبان های دیگر بین المللی جهت سهولت در ارتباطات تسلط یابند. تربیت شهروند جهانی از دیگر اهدافی است که در عصر جهانی شدن به آن توجه می شود. با جهانی شدن، زندگی فرد دیگر محدود به کشور و ملیت خود نمی باشد بلکه او در جامعه ای وسیع تر در سطح جهان زندگی می کند، بنابراین باید آگاه به نقش خود به عنوان یک شهروند جهانی باشد یعنی علاوه بر آگاهی از ارزش ها و هنجارهای جامعه خود، باید از ارزش ها و هنجارهای سایر جوامع آگاهی داشته و آگاه به این تنوع و تفاوت ها باشد و به نوعی با آن ها تعامل و ارتباط برقرار کند تا بتواند در جامعه جهانی زندگی کند. تأکید بر پرورش روحیه دموکراتیک از دیگر اهداف مورد نظر برنامه درسی در جریان جهانی شدن می باشد چراکه افراد به جهت ارتباطات بیش تر که با یکدیگر در جریان جهانی شدن دارند، برای اینکه در این ارتباطات خود دچار مناقشه و چالش نشوند، نیازمند پرورش روحیه دموکراتیک می باشند.

در عصر جهانی شدن محتوا از حالت ثابت و ساختاریافته خود خارج شده و بیش تر مطابق با شرایط و مقتضیات جامعه دگرگون شده و تغییراتی می یابد. چراکه هر عصری نیازهای خاص خود را می طلبد و به دنبال اهداف خاصی می باشد لذا محتوا هم مطابق با اهداف و به اقتضای نیازهای فراگیر و جامعه دچار تغییر و تحول می گردد. به طور کلی نتایج پژوهش در زمینه تأثیرات جهانی شدن بر محتوا با نتایج پژوهش های افرادی چون رستمی و همکاران (۱۳۹۱)، آیتی (۱۳۸۷)، عارفی و همکاران (۱۳۸۷)، آتشک و همکاران (۱۳۹۲) و سبحانی نژاد و یوزباشی (۱۳۸۷) همخوانی داشته است. رستمی و همکاران (۱۳۹۱) نیز به نتایج مشابه دست یافتند: انعطاف پذیری محتوا و تأکید بر محتوای موقعیتی، تأکید بر محتوای متناسب با نیازهای بازار کار، سازماندهی محتوا به صورت بین رشته ای و چند رشته ای و تأکید بر محتوای مبتنی بر زبان انگلیسی و سایر زبان ها، انعطاف

و تنوع در منابع یادگیری، ابزارهای چند رسانه‌ای و سهولت دسترسی به منابع مختلف. جهانی شدن موجب می‌شود راهبردهای تدریس منعطف‌تر شود، به طوری که دیگر راهبردهای تدریس به شیوه سنتی و ثابت گذشته نمی‌باشد بلکه از راهبردهای متنوع و گوناگون متناسب با فراگیران و متناسب با محتوای دروس استفاده شود و این امر نوعی فرصت تلقی می‌شود چراکه استفاده از راهبردهای یکسان در تمامی دروس و فراگیران ممکن است متناسب نباشد و بازدهی لازم را نداشته باشد، هر درس و هر فراگیر راهبرد خاص خود را می‌طلبد. یافته‌های این پژوهش در زمینه تأثیرات جهانی شدن بر روش‌ها و راهبردهای یاددهی یادگیری، با نتایج پژوهش گرانی چون رستمی و همکاران (۱۳۹۱) / آتشک و همکاران (۱۳۹۲) و آیتی (۱۳۸۷) هم‌سو بوده است. رستمی و همکاران (۱۳۹۱) در تحقیق خود درباره تأثیرات جهانی شدن بر روش‌ها و راهبردهای یاددهی و یادگیری به این نتایج دست یافتند: روش‌ها منطبق با سبک‌های یادگیری یادگیرنده (راهبردهای اقتضایی) اجرا می‌شود. فراگیر در یادگیری نقش فعال داشته و استاد نقش تسهیل کننده را دارد. فعالیت‌های یادگیری و روش‌های تدریس استاد محور به سمت فراگیر محور می‌باشد. فناوری جدید فراگیران را درگیر می‌نماید تا مسئولیت‌های یادگیری را خود بر عهده گیرند و یادگیری با ساخت فعال دانش صورت می‌گیرد. آتشک و همکاران (۱۳۹۲) نیز در زمینه تأثیرات جهانی شدن بر عنصر روش‌ها و راهبردهای یاددهی و یادگیری به نتایج مشابهی مبنی بر تغییر جریان آموزش از سنتی به مجازی، تغییر جریان آموزش از تدریس به یادگیری، تغییر جریان آموزش از گروهی به انفرادی، تغییر جریان از رفتاری به ساختن گرایی، تغییر نقش استادان از انتقال دهنده دانش به راهنما دست یافتند. از دیگر فرصت‌هایی که با تأثیر جهانی شدن بر عنصر روش‌ها و راهبردهای تدریس فراهم می‌آورد، بوجود آمدن راهبردهای تدریس نوینی با استفاده از ابزارهای الکترونیکی نوین می‌باشد که فرایند جهانی شدن در اختیار افراد قرار می‌دهد. لذا آموزش الکترونیکی در آموزش ارزش‌ها چندان موفق نمی‌باشد.

یافته‌های حاصل از این پژوهش در زمینه تأثیرات جهانی شدن بر روش‌های ارزشیابی در برنامه درسی، با نتایج پژوهش‌های افرادی چون آیتی (۱۳۸۷)، عارفی و همکاران (۱۳۸۷) و رستمی و همکاران (۱۳۹۱) همخوانی دارد. جهانی شدن و دسترس به ابزارهای

نوین یادگیری در سراسر دنیا امکان ارزشیابی‌ها به شیوه‌های نوینی می‌باشد. بیش‌تر بر ارزشیابی‌های چند بعدی تأکید شده و فراگیر را از ابعاد مختلف و به طور کامل‌تری می‌سنجند تا هیچ جنبه‌ای از یادگیری مورد غفلت واقع نشود. بر اساس نتایج بدست آمده تهدیداتی که در این باره می‌توان مطرح کرد زمانبر بودن شیوه‌های ارزشیابی نوین و چندگانه، که نیاز به زمان بیش‌تری نسبت به شیوه‌های سنتی دارد، لذا امکان اجرای آن در همه شرایط نیست. عدم تخصص و نداشتن مهارت کافی مربیان در اجرای شیوه‌های ارزشیابی نوین از دیگر چالش‌های ذکر شده در این زمینه می‌باشد.

یکی از عوامل مهم تعیین کننده موفقیت یک برنامه درسی اثربخش و نیز تعیین کننده رفتار یادگیرنده است و با دستاوردها رضایت و موفقیت او ارتباط دارد گونیر/تنه و همکاران (۲۰۰۸) در زمینه تأثیرات جهانی شدن بر عنصر مکان در برنامه درسی پژوهشی چندانی صورت نگرفته است و تنها رستمی و همکاران (۱۳۹۱). به آن پرداختند که در این باره به نتایجی مشابهی با یافته‌های این پژوهش دست یافتند. رستمی و همکاران (۱۳۹۱). در این باره به نتایجی چون انعطاف پذیری در مکان آموزش، مرزناپذیری در مکان آموزش و فضاهای مجازی دست یافتند. بر اساس یافته‌های حاصل از پژوهش از دیدگاه مصاحبه شونده‌گان تأثیرات جهانی شدن بر عنصر مکان در برنامه درسی، اساساً سراسر فرصت فراهم می‌آورد. به طوری که با انعطاف پذیری در مکان یادگیری و گسترش مکان یادگیری، امکان یادگیری بیش‌تر را فراهم آورده و فرد در هر مکانی می‌تواند به یادگیری بپردازد که این گسترش فضای یادگیری موجب صرفه جویی در هزینه و زمان می‌شود که آموزش‌های مجازی و استفاده از آموزش‌های الکترونیکی نمونه بارزی از آن محسوب می‌شود. بنا بر نتایج حاصل از مصاحبه تأثیر جهانی شدن بر عنصر مکان در برنامه درسی دارای کم‌تر تهدیدی می‌باشد. اما تنها تهدیدی که در این باره می‌توان ذکر کرد این می‌باشد مجازی شدن بیش از حد مکان در یادگیری که نمونه آن در آموزش مجازی مطرح می‌باشد، ممکن است در بحث آموزش ارزش‌ها و هنجارها دچار چالش گردد و این تهدید بیش‌تر در بعد عاطفی و ارزشی نمایان می‌شود چراکه در آموزش‌های مجازی، انتقال این نوع یادگیری‌ها کم‌تر امکانپذیر است. در زمینه تأثیر جهانی شدن در عنصر زمان در برنامه درسی، رستمی و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی به نتایجی

مشابهی چون انعطاف پذیری در سن آموزش، جدول زمان بندی انتخابی و اختیاری و هر زمان، زمان آموزش و آموزش‌های غیر رسمی و مادام العمر دست یافتند. جهانی شدن با ابزارهای نوین الکترونیکی که در اختیار افراد قرار می‌دهد، سبب می‌شود فرد در هر زمان بتواند به یادگیری بپردازد و بدین گونه موجب انعطاف پذیری در زمان یادگیری و گسترش زمان یادگیری می‌شود. زمان یادگیری از حالت واقعی خود خارج شده و تبدیل به زمان مجازی نیز می‌شود. فرد در هر لحظه از شبانه روز می‌تواند به یادگیری بپردازد. بدین ترتیب این فشردگی زمان یادگیری موجب تسریع فرایند یادگیری می‌شود به طوری که فرد می‌تواند سریع‌تر به اهداف آموزشی خود دست یابد. همچنین یادگیری دیگر به سن خاصی محدود نمی‌شود و بحث یادگیری مادام العمر مطرح می‌شود که فرد در تمام طول زندگی خود می‌تواند به یادگیری بپردازد. بر اساس نتایج بدست آمده از پژوهش تهدید حاصل از تأثیر جهانی شدن بر عنصر زمان در برنامه درسی بحث فشردگی زمان یادگیری مطرح می‌شود که موجب تسریع در فرایند یادگیری می‌شود که این امر می‌تواند با خود چالش‌هایی را به همراه داشته باشد، چراکه دانش امری زمان‌بر بوده و برای کسب آن می‌بایست زمان خاصی سپری شود و در صورت فشردگی زمان یادگیری و تسریع آن ممکن است دانش به اطلاعات فرو کاسته شده و بازدهی لازم را نداشته باشد. در مجموع مصاحبه شوندگان معتقد بودند که تأثیر جهانی شدن بر عنصر مکان و زمان بیش‌تر شامل فرصت‌هایی است که به همراه دارد و چالش‌هایی که در این زمینه می‌تواند وجود داشته باشد، را می‌توان از طریق ترکیب روش‌های مجازی و الکترونیکی با روش حضوری، به فرصت تبدیل کرد. در این خصوص نتایج پژوهش نیز با یافته‌های رستمی و همکاران (۱۳۹۱) نیز همخوانی داشته است. رستمی و همکاران (۱۳۹۱) تأثیر جهانی شدن بر عنصر گروه بندی را ایجاد گروه‌های یادگیری گسترده و ایجاد گروه‌های منعطف و گروه بندی عنوان داشتند. بر اساس یافته‌های پژوهش، جهانی شدن و فرصت‌های حاصل از تأثیر آن بر گروه بندی در برنامه درسی، شامل ایجاد گروه‌های یادگیری بسیار گسترده‌تر از سطح کلاس و در سطح جهان می‌باشد. از آنجا که جهانی شدن به مثابه ایجاد یک کل وسیع‌تر، ارتباطات را در سطح دنیا آسان‌تر ساخته است، فراگیران می‌توانند گروه‌های یادگیری وسیع‌تری را در سطح جهان به وجود آورده و با یکدیگر به مبادله اطلاعاتی بپردازند. اما این

گروه‌های وسیع یادگیری در سطح دنیا چون اساساً به صورت مجازی بوده و این ارتباطات و مبادلات علمی و اطلاعاتی به شیوه مجازی و آنلاین انجام می‌گیرد، ممکن است این گروه‌های یادگیری مانند گروه‌های کوچک با هم تعامل رو در رو و حضوری نداشته باشد و همه چیز جنبه مجازی صرف بگیرد که این نوعی تهدید می‌باشد زیرا که این کنفرانس‌ها و سمینارها دیگر شور و حرارت قبلی را ندارد. در کنفرانس‌های حضوری امکان تبادل‌ات اخلاقی و ارزشی و هنجاری، بیش‌تر و مؤثرتر است.

نتایج پژوهش با مطالعات نتایج پژوهش پاگلایس (۲۰۱۵) نیز حاکی از این امر است. نایت (۲۰۰۴) جهانی شدن در سطح سازمانی را فرایند تلفیق بعد جهانی شدن، میان فرهنگی و جهانی در اهداف، کارکردها و نحوه آموزش در نظر می‌گیرد. در این راستا موزیومی (۲۰۱۰) نیز در پژوهش خود بر فهم و عمل معلمان و نقش روش‌های یاددهی-یادگیری و منابع در تربیت شهروند جهانی تأکید کرده است. ضمناً باید توجه کرد که نقش معلم می‌تواند تحت تأثیر یادگیری ضمنی فراگیران و عوامل سازمانی قرار گیرد و معلم باید پاره‌ای از اقدامات خود را بر اساس توجه به این عوامل تنظیم کند. در این ارتباط نقش معلم در رابطه با یادگیری ضمنی بسیار تأثیرگذار است؛ چرا که می‌تواند با یک برنامه ریزی دقیق، از یادگیری ضمنی فراگیران، که در راستای برنامه درسی صریح است، استفاده مناسبی به عمل آورد و یادگیری ضمنی را تصحیح و بازنگری کند که در تضاد با برنامه درسی صریح است. در این زمینه نتایج پژوهش سانتوس (۲۰۰۴) با نتایج بدست آمده همخوانی دارد. قرآن، جهانی شدن آنچه در این نوشتار آمد، تلاشی فکری برای الهام‌پذیری از معارف قرآن کریم در برنامه درسی چگونگی استخراج نکاتی پیرامون دو جریان فکری معاصر جهانی شدن و هویت فرهنگی بود و اشاره شد که این کتاب آسمانی، انسان معاصر، بلکه همه انسان‌ها را در طول تاریخ به دو مطلب آگاهی همه جانبه پیدا کردن و گزینش احسن رهنمون کرده است. این دو نکته، انسان معاصر را در برخورد با پدیده جهانی شدن و هویت فرهنگی و کاربرد صحیح آن یاری می‌رساند و به او حق حاکمیت بر سرنوشت خویش در همه زمینه‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی می‌دهد.

کتابنامه

مقالات و پایان نامه‌ها

- آتشک، محمد و رضا نوروززاده و محمد قهرمانی و محمود ابوالقاسمی و مقصود فراستخواه. ۱۳۹۲ش، «واکاوی پیامدها و ساز و کارهای جهانی شدن برنامه‌های درسی آموزش عالی»، پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، ۲(۱۱)، صص ۱۴-۱.
- آرام، محمدرضا. ۱۳۹۰ش، «قرآن، جهانی سازی و جهانی شدن»، مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، دوره ۲، شماره ۴.
- آیتی، محسن. ۱۳۸۷ش، «مبانی اجتماعی برنامه‌های درسی در عرصه جهانی شدن»، هشتمین همایش انجمن مطالعات برنامه درسی ایران: جهانی شدن و بومی ماندن برنامه درسی؛ چالش‌ها فرصت‌ها.
- بقائی پور، پرینا و محمد اکبرنژاد. ۱۳۹۴ش، «فرهنگ و هویت یابی فرهنگی در برنامه درسی مدارس»، دومین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روان‌شناسی آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران.
- جهانیان، رمضان. ۱۳۸۹ش، «نظریه جهانی شدن و نقش آن در تعلیم و تربیت»، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، ش ۱۳، صص ۲۴-۵.
- حمیدی، همایون و مهرزاد سرافرازی. ۱۳۹۰ش، «جهانی شدن و مدیریت منابع انسانی»، مطالعات راهبردی شدن جهان، ۲(۲)، صص ۴۰-۱.
- خاصه، علی اکبری. ۱۳۹۵ش، «بررسی جایگاه مطالعات قرآنی در تولید علم جهانی با استفاده از فنون علم‌سنجی»، فصلنامه مطالعات قرآنی، ۷(۲۸)، صص ۶۹-۴۷.
- خانیکی، هادی. ۱۳۹۲ش، «جهانی شدن و ارتباطات؛ زمینه‌ها و چشم اندازهای نظری»، فصلنامه مطالعات راهبردی جهانی شدن، ۴(۱۰)، صص ۳۳-۷.
- رستمی، ساسان و مریم سعدی و فاطمه شیاسی. ۱۳۹۱ش، «پیامدهای جهانی شدن برنامه درسی»، کنفرانس علمی- بین‌المللی آموزش و جهانی شدن مرکز ملی مطالعات جهانی شدن.
- سبحانی نژاد، مهدی و علیرضا یوزباشی. ۱۳۸۷ش، «بررسی کیفی پیامدهای علمی جهانی شدن و تغییرات متضمن آن در محتوای برنامه‌های درسی آموزش عالی از دید اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های تهران»، هشتمین همایش انجمن مطالعات برنامه درسی ایران: جهانی شدن و بومی ماندن برنامه درسی؛ چالش‌ها و فرصت‌ها.
- سپهرنیا، رزیتا. ۱۳۹۰ش، «بررسی نقش جهانی شدن در شکل‌گیری خاص گرائی‌های فرهنگی»، مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، ۲(۵)، صص ۱۴۴-۱۲۱.

- صادقی، علیرضا. ۱۳۹۱ش، «ویژگی‌ها و ضرورت‌های تدوین برنامه درسی چندفرهنگی در ایران»، راهبرد فرهنگ، ش ۱۷ و ۱۸، صص ۱۲۱-۹۳.
- صبوری خسروشاهی، حبیب. ۱۳۸۹ش، «آموزش و پرورش در عصر جهانی شدن؛ چالش‌ها و راهبردهای مواجهه با آن»، مطالعات راهبردی جهانی شدن، (۱)، صص ۱۹۶-۱۵۳.
- عارفی، محبوبه و باقر حجازی و راضیه قاهری. ۱۳۸۷ش، «تأثیرات ارتباطات بین‌المللی آموزش عالی در برنامه‌های درسی آموزش عالی»، دو فصلنامه مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزشی، (۱)، صص ۲۸-۱۵.
- عاملی، سعیدرضا. ۱۳۸۰ش، «تعامل جهانی شدن، شهروندی و دین»، نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۸، صص ۱۶۷-۲۰۰.
- عیوضی، محمدرحیم و محمدجواد هراتی. ۱۳۸۸ش، «تأملی در تأثیر توسعه بر هویت فرهنگی»، راهبرد یاس، ش ۱۹، صص ۱۳۰-۱۰۴.
- غلامی، علی و قادر اعلمی و اکبر صالحی و فردین مراداوغلی. ۱۳۹۴ش، «بررسی تأثیر جهانی شدن بر آموزش و پرورش»، اولین کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی با رویکرد بومی-اسلامی و با تأکید بر پژوهش‌های نوین.
- لطف آبادی، حسین و وحید نوروزی. ۱۳۸۳ش، «بررسی نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی ایران به جهانی شدن و تأثیر آن بر ارزش‌ها و هویت دینی و ملی آنان»، فصلنامه نوآوری آموزشی، شماره ۹، صص ۱۱۹-۸۸.
- لطفی، حیدرزاده و آزاده محمدزاده. ۱۳۸۹ش، «فرآیند جهانی شدن و بررسی این پدیده در کشورهای جهان اسلام»، مجموعه مقالات چهارمین کنگره جغرافی‌دانان بین‌المللی جهان اسلام، صص ۱-۱۰.
- مجله پیام صادق. مهر تا دی ۱۳۸۲، «قرآن، جهانی شدن و هویت مجازی»، شماره ۴۸ و ۴۹.
- مشگی، الناز. ۱۳۹۴ش، «طراحی الگوی توانمندسازی خانواده در برابر آسیب‌های ناشی از جهانی شدن بر اساس مؤلفه‌های فرهنگی»، رساله دکتری تخصصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان(خوراسگان).
- منصوری گرگر، رحیمه و اکبر صالحی و عفت عباسی. ۱۳۹۵ش، «ویژگی‌های برنامه‌های درسی در عصر جهانی شدن و بین‌المللی کردن برنامه درسی»، فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، (۵۰)، صص ۱۳-۱.
- میری، سید محسن. ۱۳۹۳ش، «منابع فرهنگ متعالی از منظر قرآن کریم»، سراج منیر، سال ۴، شماره ۱۲.

هویدا، رضا و محبوبه جمشیدی کوهساری و محسن جمشیدی کوهساری. ۱۳۹۰ش، «نقش آموزش و پرورش در حل معضل بحران هویت عصر جهانی شدن با تأکید بر پرورش فرهنگ ایثار و شهادت»، همایش ملی فرهنگ ایثار و شهادت.

یوسف زاده چوسری، محمدرضا و مرتضی مرادی. ۱۳۹۵ش، «نقش برنامه درسی سیاسی در پرورش هویت فرهنگی»، همایش ملی فرهنگ و برنامه درسی، رساله دکتری تخصصی برنامه درسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان).

مقالات انگلیسی

- Altugan, A. S. (2015). The effect of cultural identity on learning. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 190, 455-458.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2012). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publications. pp395-405
- Durib, M. J. (2014). Challenges of globalization to school curricula from the point of view of faculty members with suggestions of how to deal with it. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 112, 1196-1206.
- Gilbert, G. E., & Prion, S. (2016). Making sense of methods and measurement: Lawshe's Content Validity Index. *Clinical Simulation in Nursing*, 12(12), 530-531.
- Gilder, Eric (2004) *Book Reviews and Studies, Higher Education in Europe*, Vol. XXIX, No.1, April, 2004, pp 147-152.
- Gooneratne, I. K., Munasinghe, S. R., Siriwardena, C., Olupeliyawa, A. M., & Karunathilake, I. M. K. (2008). Assessment of psychometric properties of a modified PHEEM questionnaire. *Ann Acad Med Singapore*, 37, 993-7.
- Gopinathan, S., & Mardiana, A. B. (2013). Globalization, the state and curriculum reform. In *Globalization and the Singapore curriculum* (pp. 15-32). Springer, Singapore.
- Hancock, R. E. (2015). All of this is yours: Global citizenship education as emancipatory practice for African American preschoolers (Doctoral dissertation, Teachers College, Columbia University).
- Knight, J. (2004). Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. *Journal of studies in international education*, 8(1), 5-31.
- Lunenburg, F., & Ornstein, A. (2011). *Educational administration: Concepts and practices*. Nelson Education.
- Moizumi, E. M. (2010). *Examining Two Elementary-Intermediate Teachers' Understandings and Pedagogical Practices About Global Citizenship Education* (Doctoral dissertation).
- Pugliese, G. D. (2015). *Preparing students for citizenship in a global society: A case study*. Southern Connecticut State University.
- Santos, M. A. (2004). *Discovering new paths for global citizenship education in Brazil: Three case studies*.
- Schiro, M. S. (2008). *Curriculum theory. Conflicting Visions and Enduring Concerns*: Sage Publications.
- Yang, R. (2003). Globalisation and higher education development: A critical analysis. *International Review of Education*, 49(3-4), 269-291.

طراحی الگوی برنامه درسی با رویکرد جهانی شدن و حفظ هویت فرهنگی از منظر قرآن کریم/ ۳۲۹
